

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.28

О.П. Горох,
кандидат юридичних наук, доцент

ВИДИ БІЛЬШ М'ЯКОГО ПОКАРАННЯ, НА ЯКЕ МОЖЕ БУТИ ЗАМІНЕНА НЕВІДБУТА ЧАСТИНА ПОКАРАННЯ У ВИДІ ОБМЕЖЕННЯ ЧИ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, НА ПІДСТАВІ СТ. 82 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті досліджено питання про заміну невідбутої частини покарання на більш м'яке (ст. 82 КК України). Висвітлено теоретичні та прикладні проблеми заміни невідбутої частини покарання на більш м'яке.

Ключові слова: звільнення від покарання, звільнення від відбування покарання, заміна невідбутої частини покарання на більш м'яке, пом'якшення покарання.

В статье исследован вопрос о замене неотбытой части наказания более мягким (ст. 82 УК Украины). Освещены теоретические и прикладные проблемы замены неотбытой части наказания более мягким.

Ключевые слова: освобождение от наказания; освобождение от отбывания наказания, замена неотбытой части наказания более мягким, смягчение наказания.

Paper investigates the issue of the replacement of the unserved part of punishment with more lenient (art. 82 of the Criminal Code). Theoretical and applied problems of the replacement of the unserved part of punishment with more lenient are covered.

Keywords: impunity; release from punishment serving; replacement of the unserved part of punishment with more lenient; mitigation of punishment.

Питанням заміни невідбутої частини покарання більш м'яким присвятили дослідження такі, зокрема, українські юристи, як О.О. Дудоров, В.П. Герасименко, Н.В. Коломієць, Є.О. Письменський, С.В. Сахнюк, В.В. Скибицький, В.І. Тютюгін, О.В. Ус, І.С. Яковець, А.М. Яценко. Водночас доводиться констатувати, що в дослідженнях цих та інших вітчизняних криміналістів проблеми застосування в судовій практиці норм про заміну невідбутої частини покарання на більш м'яке висвітлені недостатньо.

Отже, метою цієї статті є висвітлення теоретичних і прикладних проблем заміни невідбутої частини основного покарання на більш м'яке покаранням на підставі ст. 82 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

У кримінальному законі не визначено конкретних видів більш м'якого покарання, на яке може бути замінена невідбута частина покарання. Не містить будь-яких рекомендацій стосовно цього питання і ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2 “Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким”.

За змістом ч. 1 ст. 82 КК України особам, що відбувають покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі, невідбута частина покарання може бути замінена на будь-який більш м'який *строковий* вид покарання.

Визначаючи вид більш м'якого покарання, суд має орієнтуватися на систему покарань (ст. 51 КК України), в якій покарання розташовані від більш м'якого до менш м'якого. Розглядаючи клопотання про заміну невідбутої частини покарання у виді позбавлення волі на певний строк, суд може замінити це покарання і на обмеження волі, і на арешт, і на виправні чи громадські роботи, і на позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у разі, коли злочин, за який засуджений відбуває покарання, був пов'язаний з його посадою або із заняттям ним певною діяльністю).

В аналогічний спосіб може бути вирішено судом питання і про заміну невідбутої частини обмеження волі. Вона може бути замінена арештом, виправними, громадськими роботами, позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у разі, коли злочин, за який засуджений відбуває покарання, був пов'язаний з його посадою або із заняттям ним певною діяльністю). Якщо максимальна межа більш м'якого покарання, встановленого Загальною частиною цього Кодексу для зазначеного виду покарання, є меншою за строк невідбутої частини покарання, строк більш м'якого покарання не повинен перевищувати цю максимальну межу (ч. 1 ст. 82 КК України).

Таким чином, при заміні покарання на більш м'яке суд може застосувати строкові покарання не лише на один щабель нижче від призначеного судом покарання, а й на декілька щаблів.

Треба зазначити, що не всі науковці погоджуються з можливістю та доцільністю заміни невідбутої частини покарань у виді обмеження чи позбавлення волі на такі більш м'які види покарань, як арешт, виправні чи громадські роботи, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Так, І.С. Яковець вважає, що при заміні покарання на більш м'яке суд може застосувати покарання лише на один щабель нижче від призначеного судом покарання. Тому, на думку автора, позбавлення волі може бути замінено виключно обмеженням волі, а обмеження волі – лише виправними роботами [1, с. 48–49].

Є.О. Письменський, враховуючи, що суть такого покарання як арешт полягає в триманні засудженого в умовах *суворої ізоляції від суспільства*, висловлює сумніви щодо покращання становища засудженого при заміні обмеження волі (що має більш м'який режим відбування покарання) арештом [2, с. 48–49]. Аналогічні сумніви стосовно цього питання висловлює й І.С. Яковець, вважаючи, що така сама невідповідність спостерігається і стосовно режимів відбування позбавлення волі на певний строк та арешту [1, с. 50].

У свою чергу, заміну невідбутої частини покарання виправними роботами Є.О. Письменський вважає допустимою лише при наданні керівником підприємства, установи, організації або фізичної особи-підприємця та прирівняних до неї осіб гарантійного листа про майбутнє працевлаштування засудженого. Таким чином, автор робить висновок: покарання у виді позбавлення волі може замінюватися лише такими покараннями, як обмеження волі, виправні роботи (за умови підтвердження можливості працевлаштування засудженого) та громадські роботи, а в спеціальних випадках – позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Покарання у виді обмеження волі може замінюватися лише виправним роботами (за умови підтвердження можливості працевлаштування засудженого), громадськими роботами, а в спеціальних випадках – позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [2, с. 369–371, 611].

З позиціями зазначених вчених ми погодитися не можемо. Ще раз зазначимо, ч. 1 ст. 82 КК України і ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2 не визначають видів більш м'яких покарань, на які може бути замінена невідбута частина призначеного судом покарання у виді обмеження чи позбавлення волі. У цьому контексті вар-

тий уваги і позитивний вітчизняний законодавчий досвід. Хоча у “старому” Кримінальному кодексі України (як і в ст. 82 КК України 2001 р.) також не було прямо визначено видів таких більш м’яких покарань, однак у ч. 5 ст. 52 КК України 1960 р. було чітко передбачено: “при заміні невідбутої частини позбавлення волі *виправними роботами* (курсив наш – О.Г.) вони призначаються в межах строків, установлених законом для цих видів покарання, і не повинні перевищувати невідбутого строку покарання”. Таким чином, заміна невідбутої частини покарання у виді позбавлення волі виправними роботами була допустимою у Кримінальному кодексі України 1960 р. Чому окремі автори вважають, що така заміна є неможливою за Кримінальним кодексом України 2001 р. (який за оцінками багатьох спеціалістів є більш гуманним) за відсутності прямої заборони у ст. 82 КК України, незрозуміло.

Чи допустимо замінити невідбуту частину покарання у виді обмеження чи позбавлення волі арештом? На нашу думку, допустимо. Дійсно, у судовій практиці трапляються випадки, коли засуджені оскаржують рішення судів першої інстанції з тих мотивів, що замінене їм у порядку ст. 82 КК України покарання у виді арешту, на їх думку, не є більш м’яким (з огляду на суворість режиму відбування), порівняно з невідбутою частиною покарання у виді обмеження волі [3].

Вважаємо, що при вирішенні цього питання треба враховувати такі положення. Система покарань (ст. 51 КК України) чітко визначає меншу суворість арешту порівняно з обмеженням волі та позбавленням волі на певний строк. Арешт як вид покарання зазначений у системі покарань раніше ніж обмеження волі чи позбавлення волі на певний строк, а тому є більш м’яким [4]. Очевидно, що в основу такої законодавчої оцінки покладений критерій меншої строковості арешту (від 3 до 6 місяців), порівняно зі строковістю обмеження волі (від 1 до 5 років) та позбавлення волі на певний строк (від 1 до 15 років). Про це свідчить, зокрема, й положення ст. 72 КК України, згідно з якими одному дню арешту відповідають: один день позбавлення волі, два дні обмеження волі. При формуванні такої пропорції видів покарань законодавцем, очевидно, враховано умови режиму виконання цих покарань.

Отже, вести мову про беззаперечну суворість арешту (порівняно з обмеженням волі), на нашу думку, допустимо лише в тому випадку, якщо невідбута частина покарання у виді обмеження волі замінена на арешт без врахування положень ст. 72 КК України. Аналогічної позиції в цьому питанні дотримуються і суди при ухваленні рішень [5]. Якщо ж невідбута засудженим частина покарання у виді обмеження чи позбавлення волі замінена судом на арешт з урахуванням положень ст. 72 КК України, підстав для скасування або зміни судового рішення у зв’язку з неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність нами не вбачається.

Цікаво, а що з цього приводу думають самі засуджені? Видається, що цю проблему потрібно вивчати за допомогою соціологічних методів. Утім уже зараз прогнозуємо, що відповіді респондентів (враховуючи індивідуальне сприйняття режиму відбування покарання) можуть суттєво відрізнитися: комусь краще і далі відбувати 2 роки обмеження волі, а комусь – 6 місяців заміненого арешту.

Ми не виключаємо, що помилки стосовно нерівноцінної, так би мовити, заміни невідбутої частини обмеження волі арештом можуть допускатися судами. Однак наскільки це поширене явище в судовій практиці? Доречно зазначити, що Є.О. Письменський та І.С. Яковець не наводять прикладів з судової практики, обмежуючись лише моделюванням правової ситуації. Нам також не вдалося відшукати в судовій практиці таких незаконних рішень. Можливо, їх просто немає.

Питання про заміну невідбутої частини покарання більш м’яким відбувається за клопотанням (поданням) засудженого, його захисника, законного представника,

органу або установи виконання покарання, прокурора (ч. 1 ст. 539 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)), в якому має бути чітко сформульовано, на яке більш м'яке покарання і на який строк суб'єкт клопотання (подання) просить суд замінити невідбуту частину покарання засудженому. Під час судового розгляду з'ясовується думка учасників процесу щодо заявленого клопотання (подання), які можуть висловлюватися щодо доцільності заміни певної невідбутої частини покарання певним видом і строком відповідного більш м'якого покарання (частини 3, 4 ст. 539 КПК України). У зв'язку з цим, якщо засуджений заперечує стосовно заміни йому невідбутої частини покарання у виді обмеження чи позбавлення волі арештом і судом не встановлено можливості застосувати інші більш м'які види покарань (виправні чи громадські роботи, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю), – суд має відмовити в задоволенні клопотання про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням. Якщо ж судом встановлено можливість застосувати в порядку ст. 82 КК України окрім арешту й інші більш м'які види покарань, він має задовольнити клопотання і замінити невідбуту частину покарання у виді обмеження чи позбавлення волі відповідним більш м'яким покаранням – виправними чи громадськими роботами, позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю відповідно. Ухвала суду про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 5 ст. 539 КПК України).

Отже, на нашу думку, відмовлятися законодавцю та судам від заміни невідбутої частини покарання у виді обмеження чи позбавлення волі арештом не потрібно. Водночас з метою недопущення погіршення становища засуджених при заміні невідбутої частини обмеження чи позбавлення волі більш м'яким видом покарання (зокрема і арештом) друге речення ч. 1 ст. 82 КК України пропонуємо викласти, наприклад, у такій редакції: “У цих випадках більш м'яке покарання призначається в межах строків, установлених у Загальній частині цього Кодексу для даного виду покарання, і не повинне перевищувати (з урахуванням положень, передбачених ч. 1 ст. 72 цього Кодексу) невідбутого строку покарання, призначеного вироком”.

Чи є обов'язковим надання засудженим гарантійного листа про своє майбутнє працевлаштування при заміні невідбутої частини покарання виправними роботами? Загалом саму ідею Державної пенітенціарної служби України про надання засудженим документу, що підтверджує майбутнє працевлаштування засудженого, варто оцінити схвально. Однак постає питання: чи має надання цього документу бути обов'язковим для засуджених? На нашу думку, ні.

Ми підтримуємо тих юристів, які вважають, що відсутність довідок про майбутнє місце роботи засудженого не може бути підставою для відмови у застосуванні ст. 82 КК України. Правильно звертає увагу М.В. Романов на ту обставину, що такі довідки ні до чого не зобов'язують роботодавця і мають виключно формальний характер [6, с. 55]. Постає й інше запитання: наскільки такі довідки підтверджують справжні наміри потенційного роботодавця? Не можна виключати, що після очної співбесіди з потенційним робітником і належної перевірки його документів (зокрема, про освіту, кваліфікацію, засудження) своє попереднє рішення про прийом на роботу засудженого власник підприємства, установи, організації може змінити. Обмежуються також у цьому контексті і права тих засуджених, які, не маючи певних зв'язків на волі, не можуть вирішити питання про отримання такої довідки з майбутнього місця роботи і надати її суду, на чому доречно акцентує увагу О. Барков [7, с. 55].

У попередніх публікаціях ми наголошували на перспективності підходу, згідно з яким засуджений, що претендує на умовно-дострокове звільнення, має

розробити план свого подальшого законослухняного життя. Вважаємо, що такий підхід має використовуватися і щодо засуджених, які претендують на заміну невідбутої частини покарання виправними роботами (як і будь-якими іншими більш м'якими покараннями). У цьому плані засуджений має обов'язково відобразити: спосіб життя, який він хоче вести, вид та рід заняття суспільно-корисною діяльністю, потенційне місце роботи та проживання тощо. Якщо реалізація такого плану підтверджується ще й відповідними довідками чи гарантійними листами від потенційного роботодавця – це є додатковою перевагою. Однак відсутність таких довідок чи гарантійних листів не може свідчити про неможливість реального виконання виправних робіт засудженим.

Засуджений має усвідомлювати, що всю відповідальність за невиконання виправних робіт реально несе виключно він, а не роботодавець, який видав довідку чи гарантійний лист про працевлаштування. Видається, що в разі заміни невідбутої частини покарання виправними роботами, засудженому має надаватися суворо визначений строк, протягом якого він має влаштуватися на роботу. У разі ухилення від влаштування на роботу засуджений має направлятися для відбування позбавлення волі чи обмеження волі, призначеного вироком суду відповідно. У цьому контексті варті уваги положення ст. 52² КК України 1960 р. (умовне звільнення з місць позбавлення волі з обов'язковим залученням засудженого до праці), що встановлювала: якщо умовно звільнений ухиляється від роботи або систематично чи злісно порушує трудову дисципліну, громадський порядок або встановлені для нього правила проживання, він направляється за ухвалою суду для відбування позбавлення волі, призначеного вироком. При цьому час ухилення від роботи не зараховується, а час, протягом якого умовно звільнений працював, може бути зарахований судом частково або повністю до строку відбування покарання з розрахунку день за день (ч. 5 ст. 52² КК України 1960 р.). Вважаємо, подібне положення варто закріпити і в чинному Кримінальному кодексі України. Як варіант пропонуємо ст. 82 КК України доповнити частиною 4¹ такого, наприклад, змісту: “4¹. Якщо особа, якій невідбута частина покарання замінене виправними роботами або громадськими роботами, ухиляється від роботи або систематично чи злісно порушує трудову дисципліну, громадський порядок, вона направляється за ухвалою суду для відбування обмеження чи позбавлення волі, призначеного вироком. При цьому час ухилення від роботи не зараховується у строк відбування покарання, а час, протягом якого особа працювала, може бути зарахований судом частково або повністю до строку відбування покарання з розрахунку день за день”.

Чи може невідбута частина покарань у виді обмеження чи позбавлення волі бути замінена триманням в дисциплінарному батальйоні? Відповідь на це питання є негативною. Як відомо, покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні призначається військовослужбовцям строкової служби (ч. 1 ст. 62 КК України). Однак військовослужбовці, які проходять військову службу за призовом, звільняються із служби достроково у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком суду, яким призначено покарання у виді позбавлення волі (п. 1 “в” ч. 3 ст. 26 Закону України “Про військовий обов'язок і військову службу”) [8]. У свою чергу, до військовослужбовців строкової служби обмеження волі не застосовується (ч. 3 ст. 61 КК України). Що стосується можливості відновлення строкової служби після засудження, то варто зазначити, що громадяни України, які були засуджені за вчинення злочину до позбавлення волі, обмеження волі, арешту чи виправних робіт, у тому числі зі звільненням від відбування покарання, звільняються від призову на строкову військову службу в мирний час (абз. 7 ч. 1 ст. 18 Закону України “Про військовий обов'язок і військову службу”).

Таким чином, втрата статусу військовослужбовця строкової служби у зв'язку з засудженням та неможливість відновлення цього статусу в подальшому є

перешкодою для заміни засудженому в порядку ст. 82 КК України невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням у виді тримання в дисциплінарному батальйоні в мирний час.

Чи може невідбута частина покарань у виді обмеження чи позбавлення волі бути замінена службовим обмеженням для військовослужбовців? Відповідь на це питання також є негативною. Військовослужбовці офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, звільняються зі служби достроково у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком суду, яким призначено покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі або позбавлення військового звання (п. 2 "б" ч. 3 ст. 26 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу"). Аналогічні наслідки настають і для військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом. Контракт припиняється (розривається), а вони звільняються з військової служби у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком суду, яким призначено покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі або позбавлення військового звання (п. "є" ч. 6 ст. 26 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу").

При цьому особи офіцерського складу, які були засуджені за вчинення злочину до позбавлення волі, обмеження волі, арешту чи виправних робіт, у тому числі зі звільненням від відбування покарання, звільняються від призову на військову службу в мирний час (п. 10.8. Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України) [9]. У свою чергу, перший або повторний контракт про проходження військової служби не може бути укладено, а громадянин не може бути прийнятий на військову службу за контрактом у разі, коли стосовно особи винесено обвинувальний вирок суду за кримінальною справою і призначено покарання, ведеться дізнання, досудове слідство або кримінальна справа передана до суду, або якщо особа має не зняту або не погашену судимість за вчинення злочину (п. 2.3. Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України).

Отже, засудження військовослужбовця за вчинення злочину до позбавлення волі чи обмеження волі є перешкодою для заміни такому засудженому в порядку ст. 82 КК України невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням у виді службового обмеження для військовослужбовців внаслідок неможливості продовження військової служби в мирний час.

Чи може невідбута частина покарань у виді обмеження чи позбавлення волі бути замінена штрафом? Насамперед, зазначимо, що будь-яких обмежень стосовно заміни невідбутої частини покарання у виді обмеження або позбавлення волі на штраф Верховний Суд України у ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2 "Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким" не встановлює. У судовій практиці судів першої інстанції це питання вирішується позитивно. Вирішуючи питання про заміну невідбутої частини покарання у виді позбавлення волі на більш м'які види покарань, суди замінюють невідбуту частину цього покарання штрафом [10].

Водночас, на думку більшості юристів (з якою ми погоджуємося), особам, що відбувають покарання у виді обмеження чи позбавлення волі, невідбута частина цих покарань не може бути замінена штрафом. Такий спільний правовий висновок ґрунтується на тому, що заміні в порядку ст. 82 КК України підлягають лише строкові, а не одноактні види покарань [2, с. 368; 11, с. 188; 12, с. 185; 13, с. 64; 14, с. 53; 15, с. 112–113]. Аналогічної позиції в цьому питанні дотримуються і суди апеляційної інстанції. Так, у своїй ухвалі від 24 грудня 2013 р. у справі М. апеляційний суд Полтавської області чітко зазначив: "зі змісту закону випливає, що строкове покарання може бути замінене іншим, більш м'яким видом покарання,

яке також має строковий характер. Штраф до таких покарань не відноситься” [15]. Отже, невідбута частина покарань у виді обмеження чи позбавлення волі не може бути замінена штрафом у порядку ст. 82 КК України.

Таким чином, розглядаючи клопотання про заміну невідбутої частини покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, суд може замінити це покарання на обмеження волі, арешт, виправні чи громадські роботи, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у разі, коли злочин, за який засуджений відбуває покарання, був пов’язаний з його посадою або із заняттям ним певною діяльністю). А розглядаючи клопотання про заміну невідбутої частини обмеження волі, суд може замінити це покарання арештом, виправними, громадськими роботами, позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у разі, коли злочин, за який засуджений відбуває покарання, був пов’язаний з його посадою або із заняттям ним певною діяльністю).

Перспективним напрямом наукового дослідження в цьому контексті видається розробка рекомендацій щодо визначення судом виду певного більш м’якого покарання, на яке може бути замінена невідбута частина покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Яковець І.С.* Умовно-дострокове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м’яким / І.С. Яковець. – РІІ, 2012. – 212 с.
2. *Письменський Є.О.* Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України : монографія / Є.О. Письменський ; наук. ред. д-р юрид. наук, проф. О.О. Дудоров. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. – 728 с.
3. Архів апеляційного суду Житомирської області. Справа № 11/544/2010 ; Справа № 11/0690/553/11.
4. Архів апеляційного суду Житомирської області. Справа № 274/1492/14-к.
5. Архів апеляційного суду Житомирської області. Справа № 274/4257/13-к.
6. *Романов М.В.* Звільнення від відбування покарання : навчальний посібник / М.В. Романов. – Х. : Права людини, 2012. – 112 с.
7. *Барков О.* Практика заміни невідбутої частини покарання у виді позбавлення волі більш м’яким / Олексій Барков // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 3. – С. 119–122.
8. Про військовий обов’язок і військову службу : Закону України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>. –
9. Інструкція про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України (затверджена наказом МОУ від 10 квітня 2009 р. № 170 ; зареєстрована в МЮУ 19 травня 2009 р. за № 438/16454) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0438-09>. – Назва з екрана.
10. Архів Галицького районного суду Івано-Франківської області. Справа № 341/3297/13-к ; Архів Кагарлицького районного суду Київської області. Справа № 014/158/12-к ; Справа № 368/834/13-к ; Справа № 368/2222/13-к.
11. *Попрас В.О.* Штраф як вид покарання за кримінальним правом України : монографія / В.О. Попрас. – Х. : Право, 2009. – 224 с.
12. *Ус О.* Заміна невідбутої частини покарання більш м’яким / О. Ус // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. № 2 (65). – С. 182–191.
13. *Куц В.* Кримінально-правова природа та види корегування призначеного покарання / В. Куц, Р. Брящей // Вісник прокуратури. – 2012. – № 12. – С. 59–66.
14. *Пономаренко Ю.А.* Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результати реформи 2011 р.) : наук. нарис / Ю.А. Пономаренко ; наук. ред. Ю.В. Баулін. – Х. : Право, 2012. – 344 с.
15. *Герасименко В.П.* Заміна невідбутої частини покарання більш м’яким при його відбуванні за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В.П. Герасименко. – Х. : Націон. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого, 2007. – 217 с.
16. Архів апеляційного суду Полтавської області. Справа № 545/4284/13-к.